

HEAVEN IS A PLACE
WHERE NOTHING
EVER HAPPENS

TALKING HEADS

PARADYS

VIJFTIEN KUNSTENAARS
OVER MACHT
EN MAAKBAARHEID

Onder redactie van
Grytsje Klijnstra

Esther Darley, Hans den Hartog Jager,
Thomas van Huut, Bert Looper

Dit boek verscheen ter gelegenheid van de tentoonstelling

Paradys

Oranjewoud | Heerenveen

7 mei – 14 augustus 2022

Paradys is onderdeel van de kunstmanifestatie Arcadia

Al zolang wij mensen samenleven, vertellen we elkaar verhalen. Verhalen die verbeelden hoe we over de wereld en elkaar denken. Verhalen die aan de basis staan van ons waardensysteem, onze cultuur. De verhalen waarin we geloven, bepalen hoe we bouwen, wat we eten of hoe we de samenleving inrichten. Zolang we elkaar verhalen vertellen, werken we aan het paradijs, een utopia, of soms zelfs een heilstaat. Een 'goed verhaal' raakt mensen in het hart en brengt massa's tot handelen. Ten goede en ten kwade.

Tijdens Arcadia, de cultuurhonderddagse die de opvolger is van het jaar dat Leeuwarden en Friesland zich Culturele Hoofdstad van Europa mochten noemen, stelden we de vraag hoe we onze wereld doorgeven aan de generaties die na ons komen; hoe we een goede voorouder zijn. Daarbij nodigden we kunstenaars en cultuurmakers uit om met ons die 'verhalen waarnaar we handelen' te onderzoeken en bevragen.

Dat is ook bij uitstek de insteek van de tentoonstelling Paradys in Parklandschap Oranjewoud. Op uitnodiging van Hans den Hartog Jager bevroegen vijftien internationaal gerenommeerde kunstenaars oude verhalen om ons vervolgens nieuwe te presenteren. Ze toonden ons dat het paradijs niet altijd maakbaar is – of misschien juist wél – en stellen de vraag wie er welkom is in de verhalen die we elkaar vertellen.

Sjoerd Bootsma

Artistiek directeur Arcadia

VOORWOORD

Plattegrond	8
Essay Hans den Hartog Jager	10
GREGOR SCHNEIDER	19
MERCEDES AZPILICUETA	27
AUGUSTAS SERAPINAS	35
DIANA SCHERER	43
CATPC/ATHANAS KINDENDIE	51
CHARLES AVERY	59
MARIANNA SIMNETT	67
Essay Bert Looper	74
EM'KAL EYONGAKPA	85
ISA VAN LIER	93
ERIK VAN LIESHOUT	101
LOUIS LE ROY	109
JAKOB KUDSK STEENSEN	117
KASPER BOSMANS	125
ALICJA KWADE	133
ALEXANDRA PIRICI	141
Colofon	150

- 1 Diana Scherer
- 2 (a en b) Erik van Lieshout
- 3 CATPC / Athanas Kindendie
- 4 Charles Avery
- 5 Em'kal Eyongakpa
- 6 Isa van Lier
- 7 Marianna Simnett
- 8 Augustas Serapinas
- 9 Louis Le Roy
- 10 Alexandra Pirici
- 11 Jakob Kudsk Steensen
- 12 Mercedes Azpilicueta
- 13 Alicja Kwade
- 14 Kasper Bosmans
- 15 Gregor Schneider

HET HOOGSTE EN HET MOOISTE

Is het mogelijk om een ideale wereld te scheppen?

HANS DEN HARTOG JAGER

Parklandschap Oranjewoud, vlakbij het Friese Heerenveen, zou zomaar het paradijs op aarde kunnen zijn. Loop er rond en je ziet het. Je wordt er omringd door groen, hoge bomen en struiken, lange lanen en weelderige parken, waartussen nu en dan herten of konijnen wegschieten. Her en der liggen eeuwenoude landgoederen verscholen die louter rust, smaak en beheersing uitstralen. Een klassieke idylle. Daarmee heeft Oranjewoud wel iets van de mythische *locus amoenus*: de afgesloten, geïdealiseerde tuin vol bomen, planten, water en af en toe een eenhoorn. Deze variant op de Hof van Eden komt al vele eeuwen in de literatuur voor. Het is er tijdloos, ontdaan van elk gevaar. Een plaats waar je vergeet dat er ook nog zo iets bestaat als het echte leven. Zou dat het paradijs kunnen zijn?

Dat zou best wel eens kunnen. Oranjewoud deelt daadwerkelijk enkele kenmerken met het klassieke paradijs – welk paradijs je ook neemt, waar je ook in gelooft. Voorbeelden daarvan zijn in overvloed te vinden in het prachtige boek *Het Paradijs* van Kevin Rushby, die stelt dat de mens eigenlijk al drieduizend jaar naar het paradijs op zoek is. Hij begint zijn geschiedenis opvallend genoeg met Pythagoras, de bekende wiskundige. Niet omdat deze geloofde in tuinen en eenhoorns en prinsessen, maar in harmonie: hij zocht, zoals Rushby mooi beschrijft, naar een 'harmonieuze mathematica', die, als je er goed inzicht in zou krijgen, zou leiden tot 'hereniging met de natuur en het goddelijke'. Dat is ook meteen het mooie aan het paradijs-idee: vanaf Pythagoras neemt het allerlei vormen aan, van wiskundige modellen tot religies en van tuinen tot wolkenstelsels, maar altijd is er één element cruciaal: de zo goed als volledige afwezigheid van tijd en van verandering. Het valt nauwelijks te onderschatten hoe groot de consequenties

Onbekende maker, Eenhoorn in gevangenschap (deel zeven uit een reeks van zeven wandtapijten, wol, zijde, zilver en vergulde inslagen, 368 x 251,5 cm). Frankrijk/Zuid-Nederland, 1495-1505.
FOTO: COLLECTIE THE MET CLOISTERS NEW YORK

daarvan zijn. Want doordat er in het paradijs geen tijd bestaat, bestaat er ook geen dood. En doordat iedere verandering er zorgvuldig wordt buitengesloten, kent het paradijs ook geen onrust. Geen gevaar, geen jaloezie – liefde is een twijfelgeval. Niet voor niets voelt elke variant op het paradijs, of het nu in de kunst is, in de literatuur of in de wiskunde, of het nu de gulden snede is, de hemel, de *locus amoenus*, het walhalla of het hiernamaals, als een tijd- én een ruimtecapsule.

Dat heeft zowel voor- als nadelen: de afwezigheid van dood en verandering maakt het paradijs de ultieme veilige, harmonieuze zone. Maar het is ook een beetje saai. Het paradijs kent geen grote emoties of verdriet, geen spanning en sensatie. Geen humor. Alleen rust. Gelijkmaticheid. Waardoor het paradijs óók verdacht veel op de dood lijkt.

Nu was een dergelijke verstilling ongetwijfeld wél precies wat Albertine Agnes van Nassau, telg van het roemrijke Oranje-geslacht, in gedachten had toen ze Landgoed Oranjewoud in 1676 stichtte. Ze kocht daartoe het bestaande landgoed Sickingastate, samen met drie boerderijen, en transformeerde de vier percelen tot het luxueuze buitenverblijf Oranjewoud. Zulke ‘buitens’ waren in die tijd mode voor de elite: het was de periode vlak voor de Verlichting, het tijdvak waarin de mens langzaam het gevoel kreeg dat hij met z'n geest, z'n vernuft, de hele wereld naar z'n hand kon zetten – en dus ook de natuur. Dat idee heeft bij Albertine Agnes ongetwijfeld meegespeeld toen ze koos voor deze locatie: Oranjewoud ligt op een zandrug, omgeven door moeras, die ooit, in een vroege ijstijd, werd gevormd door een gletsjerwal. In een daaropvolgende ijstijd werd de zandrug weer bijna uitgevlakt, om nog net zichtbaar te blijven boven het ontwaterde veen – de rug vormde zo een natuurlijke, vanzelfsprekende afscheiding tussen het ‘rijke’ woud en het ‘arme’ moeras: inderdaad, precies zoals dat ook gebeurt in een afgeschermd *locus amoenus*. Albertine Agnes was overigens de weduwe van de Friese stadhouder Willem Frederik van Nassau-Dietz en kleindochter van Willem van Oranje, de Nederlandse vader des vaderlands – en daarmee een verre voormoeder van de huidige Nederlandse koning Willem Alexander.

De aanleg werd volledig uitgevoerd volgens de ideeën van beheersing en controle. Kunst en architectuur waren in de ban van het classicisme en de barok, stijlen die de menselijke inventiviteit vierden en die lieten zien dat de mens alles naar zijn hand kon zetten, in het bijzonder het krachtigste en moeilijkst te beheersen element op aarde: de natuur. Ook het huidige Oranjewoud getuigt van die ideeën in volle weelde: kijk naar de grote tuinen, de rechte lijnen, het symmetrisch geordende groen en de statige witte huizen, opgetrokken in de klassieke stijl vol zuilen waarvan de vorm op gestileerde boomstammen is gebaseerd. Een paradijs van menselijke dominantie, van het geloof dat de mens boven het instinct was uitgestegen en de natuur kon beheersen. Dat gold ook al voor de tuinen die tuinarchitect Lucas Pieters Roodbaard in de negentiende eeuw voor Oranjewoud ontwierp in ‘romantische’ stijl: ook hier wordt de maakbaarheid van de natuur weerspiegeld, nu door de rechte lijnen en symmetrie nadrukkelijk

EEN PLAATS WAAR JE VERGEET DAT ER OOK NOG ZOIETS BESTAAT ALS HET ECHTE LEVEN

Peter Paul Rubens en Jan Brueghel I, *Het aardse paradijs met de zondeval van Adam en Eva*, c. 1615 (olieverf op paneel, 114,7 x 74,3 cm).
FOTO: COLLECTIE MAURITSHUIS, DEN HAAG

ELKE VARIANT OP HET PARADIJS VOELT ALS EEN TIJD- EN EEN RUIMTECAPSULE

Landgoed Oranjestad in de 21ste eeuw.
FOTO: MARCEL VAN KAMMEN

te ontregelen. Het maakt Oranjestad bij uitstek een symbool van de manier waarop de heersende macht zich gedurende de eeuwen graag presenteert: eerst, tijdens de Verlichting, als de klasse die de wereld beheerst, later, met de Romantiek, schijnbaar bescheidener ten opzichte van de machtige natuur, meer ontspannen, maar nog steeds rijk en weelderig als heerser over de natuur en over de mens. Een perfecte buitenplaats voor afstammelingen van het Nederlandse Koninklijk Huis en de Friese landadel.

Het fascinerende is dat Oranjestad nauwelijks lijkt te veranderen, maar de buitenwereld wel. Het 'moeras' om het dorp heen raakte bewoond, de stad Heerenveen groeide en langzaam kwamen Parklandschap Oranjestad en de buitenwereld dichterbij elkaar. Tot voor enkele jaren voelde dit alles heel natuurlijk, en was Oranjestad vooral een prettig toevluchtsoord waar je kon ontsnappen aan de hectiek van het dagelijkse leven – niet meer alleen voor de adel, maar, heel democratisch, voor iedereen. Pas door de maatschappelijke veranderingen van de laatste jaren begint echter het besef te knagen dat de rijkdom en de macht die op deze idyllische plek zo elegant worden geëtaleerd een fundament hebben, en een geschiedenis. Want hoe kwam de adellijke elite eigenlijk aan het geld voor deze enorme investeringen? Moeten we Oranjestad nog steeds beschouwen als neutraal terrein, zonder specifieke culturele of sociale boodschappen? Waarom ligt er eigenlijk een atoombombestendige commandobunker verborgen in het bos? Die vragen worden alleen maar dwingender nu buiten de wereld brandt. Corona, protesten, onrust over de opwarming van het klimaat, de oorlog in Oekraïne: hoe zwaar en hevig ze ook woeden – in Oranjestad hoeft je er niks van te merken. Hier is de illusie van schoonheid en beheersing nog onaangetaast, waardoor het park een perfect symbool blijft van de langgekoesterde West-Europese droom dat wij mensen, met onze geestkracht en inventiviteit een ideale wereld hebben afgeleverd.

Natuurlijk kun je, in Oranjestad, besluiten de buitenwereld te negeren, maar je kunt dat contrast tussen de buitenwereld en de werkelijkheid van het park ook juist als fascinerend beschouwen. Kun je de sensatie van het rondlopen of -fietsen in een tijd- en ruimtecapsule behouden en toch iets meekrijgen van de achtergrond, de geschiedenis, de spanning rond het ontstaan van Oranjestad? Kun je de idylle, de illusie van perfectie koesteren, zonder je kop in het zand te steken? Is Oranjestad niet gewoon het perfecte symbool van het eeuwige menselijke streven naar het paradijs, zoals Kevin Rushby dat in zijn boek zo mooi beschrijft?

Juist deze confrontatie met schijn en werkelijkheid, met beheersing en chaos, schoonheid en macht, vergetelheid en bewustzijn, maakt Oranjestad een prachtige locatie voor de internationale kunsttentoonstelling Paradys. Voor deze expositie, die in principe elke drie jaar zal plaatsvinden, vroegen we vijftien internationale topkunstenaars om te reflecteren op het parklandschap van Oranjestad en het thema 'paradijs'. Daarbij mocht in principe alles: kunstenaars konden de idylle van Oranjestad onderzoeken, ondergraven, maar ook juist versterken. Dit alles met in het achterhoofd de vraag: wat